

Metodický list pre 9. ročník ZŠ, stredné školy a gymnáziá

Expozícia Sakrálné umenie

← mapa

Expozícia Sakrálné umenie predstavuje najvýznamnejšie diela zo zbierok gotického a barokového umenia Slovenskej národnej galérie, ktoré dopĺňajú diela z neskorších období.

Tento metodický materiál obsahuje aktivity a námety na diskusiu vychádzajúce z výkonových a obsahových štandardov. Skladá sa z **aktívneho listu** pre žiakov a žiačky a **metodického listu** pre pedagogickú podporu s metodickými pokynmi. V úvode približuje pôvodnú funkciu vystavených diel, pričom kladie dôraz na vnímanie kontextu. Ťažisková aktivita slúži na uvedomenie si špecifik gotického a barokového výtvarného prejavu; nadobudnuté vedomosti zároveň možno uplatniť aj pri vyučovaní literatúry či dejepisu. Záver je venovaný úvahám o význame starého umenia pre súčasnosť, čo vytvára priestor na hlbšiu diskusiu. Práca s metodickým materiálom vyžaduje približne 45 minút. Pre viac pohodlia môžete použiť prenosné stoličky, ktoré nájdete pred expozíciou.

1

Sila prostredia

Navigácia: Vojdite do expozície ľavým vchodom, zastavte sa v priestore úplne naľavo medzi panelom a sochami na sokloch. Tu budete mať miesto na úvodný rozhovor a aktivitu.

Metóda: analýza diel a expozície, diskusia

Ciel: uvedomiť si vplyv prostredia na vnímanie umeleckých diel

Postup: Po vstupe do expozície nechajte študentom a študentkám chvíľu na rozchod a rozhliadnutie sa (najviac päť minút) bez toho, aby ste sa zatiaľ o expozícii rozprávali viac. Potom sa ich opýtajte na to, odkiaľ podľa nich diela pochádzajú, s akým typom priestoru sa spájajú a prečo. Veľká väčšina diel bola pôvodne určená pre sakrálne priestory, kostoly alebo kaplnky po celom Slovensku, a tvorili súčasť ich výzdoby. Priblížte si tiež pojem sakrálne z názvu expozície. Každý študent a študentka si vyberie jedno ľubovoľné dielo v časti expozície, kde sa práve nachádzate, a pozornejšie ho preskúma,

pričom si všíma aj ostatné diela okolo seba. Zameranie sa na konkrétne dielo, ale zároveň aj vnímanie expozície ako celku môže pomôcť pri formulovaní postrehov k zadaniu v aktívnom liste: Ako vplýva prostredie na vnímanie umeleckých diel? Zapiš v niekoľkých bodoch, na čo podľa teba slúžia náboženské diela (obrazy a sochy) umiestnené v chrámových priestoroch a prečo sa vystavujú v galérii. Pomôcť ti môže to, že si svoje vybrané dielo predstaviš v kostole. Vychádzať je možné z vlastných skúseností, ale tiež aj dojmov či úvah, najmä v prípade, že niekto má iba malú alebo žiadnu skúsenosť so sakrálnym či s galerijným priestorom.

Evaluácia: Po rozchode sa vráťte na pôvodné miesto, kde sa môžete o zadaní porozprávať. Zdôraznite, že odpovede odrážajú každého vlastnú skúsenosť či pohľad. Diskutujte spolu o tom, či sa v inom prostredí mení to, ako k dielu pristupujeme. Pokiaľ sú diela súčasťou chrámového priestoru, vnímame ich ako súčasť náboženského rituálu – sprostredkovávajú príbehy svätých, sú určené pre uctievanie a modlitbu, bývajú súčasťou náboženských

slávností a procesií. Pri tejto funkcii nie sú výtvarné kvality primárnym cieľom. Naopak, výtvarné spracovanie či kontext diela v rámci dejín umenia sú hlavnými kritériami pre jeho vystavenie v galerijnom prostredí. Rovnako aj inštalácia diel v galérii nás viac nabáda k vnímaniu a porovnávaniu ich výtvarných vyjadrovacích prostriedkov. Vyzvite študentov a študentky, aby pri ďalšom prechádzaní expozíciou venovali pozornosť aj inštalácii diel a výstavnej architektúre, ktorá je rovnako prispôbena vnímaniu výtvarných kvalít (inštalovanie väčšinou vo výške očí, možnosť vnímať dielo z viacerých strán, vytváranie vzájomných vzťahov medzi dielami premysleným umiestnením). Opýtajte sa, či niekomu napadnú aj ďalšie situácie alebo prípady z iných oblastí, keď sa mení funkcia jedného a toho istého predmetu a prečo.

Zachytené rozdiely

Navigácia: Presuňte sa do pravej časti expozície k dielam [Triptych zo Strážok](#) (na stene) a [Nanebovzatie Panny Márie](#) (na paneli).

Metóda: komparácia a analýza diel, diskusia, kresba

Ciel: oboznámiť sa s charakteristickými znakmi gotického a barokového výtvarného prejavu

Postup: Pri samostatnom skúmaní diel si študenti a študentky pravdepodobne všimli aj ich datovanie. Veľká väčšina diel pochádza z obdobia od 13. do 18. storočia. Spoločne si zopakujte, ktoré historické epochy tieto storočia zahŕňajú. V rámci výberu diel v expozícii predstavujú tie z obdobia stredoveku gotické diela, z obdobia novoveku barokové. Venujte chvíľu rozhovoru o pomeroch gotika a barok – s čím sa spájajú, v akom kontexte je možné sa s nimi stretnúť, pri starších ročníkoch aj stručne spomeňte ich charakteristické znaky či známe diela.

Skupina bude pracovať tak, aby mali všetci dobrý výhľad na obe diela. Aktivita má dve časti:

① Prvou úlohou je za krátky čas (približne dve minúty) zachytiť smerovaním, dĺžkou a zakrivením čiar postoj jednotlivých postáv a ich celkové umiestnenie v kompozícii diela. V prípade potreby si priblížte pojem kompozícia – rozmiestnenie jednotlivých prvkov. Inštruujte študentov a študentky, aby nekreslili obrisy postáv, nákreby by mal byť schematický. Centrálna tabuľa *Triptychu zo Strážok* by takto mohla byť zachytená tromi zvislými čiarami reprezentujúcimi tri postavy stojace vedľa seba. Kresby vyhotovia do príslušných rámečkov v aktívnom liste. Aktivitu zatiaľ nevyhodnocujte a prejdite k ďalšej časti.

② V druhej časti si na tých istých dielach budú všiamať už konkrétne vybrané prvky, ku ktorým si heslovite zapíšu, ako sa prejavujú v gotickom a ako v barokovom diele. Pred samotnou aktivitou si otázky spolu prečítajte. V akom postoji sú postavy? V akom prostredí sa nachádzajú? Pracuje sa v diele výrazne so svetlom? Ako? Čo sa na obraze deje? Aká je kompozícia diela? Skôr statická, alebo viac dynamická?

Na prácu nechajte skupine približne desať minút.

Evaluácia: Prejdite si najskôr spoločne jednotlivé otázky z druhej časti aktivity. Na základe odpovedí nechajte skupinu sformulovať rozdiely medzi gotickým a barokovým obrazom. Postavy na gotickej tabuli stoja vzpriamene a usporiadane jedna vedľa druhej s dôstojným výrazom tváre v bližšie neurčenom prostredí. Práca so svetlom nie je výrazná, pre sprítomnenie nadpozemského prostredia a symbolického svetla bola na pozadí využitá dnes už málo zachovaná strieborná fólia prekrytá žltou farbou, aby pôsobila dojmom zlata. Na obraze sa nič výrazné nedeje, kompozícia je statická. Postavy na barokovej maľbe sú zachytené v pohybe v rôznych postojoch jedna cez druhú, niektoré zanikajú v spleti tiel. Výjav sa odohráva v nebeskom prostredí. Podčiarkuje to výrazná práca so svetlom, ktoré preniká zo stredu kompozície a vytvára ostrý kontrast s tmavým obvodom. Obraz zachytáva veľkú skupinu postáv v dynamickej kompozícii pri nanebovzatí Panny Márie. Tú vidíme odetú v modrom plášti, Ježiša po jej pravej strane v červe-

nom plášti. Dielo je návrhom pre stropnú maľbu kupoly chrámu. Kruh v strede predstavuje lucernu – otvor, cez ktorý do chrámu preniká prirodzené svetlo. Diskutujte o tom, ako súvisí rozdiel vo výtvarnom prejave s odlišným spoločenským a kultúrnym kontextom, v ktorom diela vznikali. V období gotiky mali diela náboženský obsah skôr reprezentovať a sprítomňovať, v baroku išlo viac o vťahnutie a presvedčenie. Tomu zodpovedajú použité výtvarné prostriedky a atmosféra diela. Diela do aktivity boli vybrané na základe ich exemplárnych znakov typických pre gotiku a barok. Pre celkový kontext je vhodné dodať, že takéto striktné rozdelenie nemožno plošne uplatniť na všetky diela. Barok navyše v mnohom vychádza z inšpirácií gotikou. Taktiež koncepcia expozície je založená na prepojení gotických a barokových diel, vďaka čomu ich môžeme lepšie vnímať vo vzájomných súvislostiach a konfrontáciách.

Dialóg s minulosťou

Navigácia: Otočte sa doľava a prejdite k súsošiu Jána Zelinku [Obrazoborectvo/Oddelené súvislosti](#).

Metóda: tvorivé písanie, diskusia

Ciel: tvorivo interpretovať dielo súčasného umenia; podporiť počúvanie a rešpektovanie názoru druhých

Postup: Dielo súčasného autora Jána Zelinku je už na prvý pohľad iné ako zvyšné vystavené diela, no pri podrobnejšom preskúmaní sa vynorí prepojenie so zvyškom expozície. Je možné odčítať nejaké súvislosti so soškami Piety za ním? Súčasné dielo vychádza z rovnakého námetu, ktorý ale aktualizuje, a využíva iné prostriedky. Po krátkom rozhovore prejdite k poslednej úlohe. Zadaním je napísať krátku asociatívnu báseň inšpirovanú Zelinkovým dielom. Navedte študentov a študentky, aby si najskôr okolo sivej plochy v aktívnom liste napísali niekoľko slov, ktoré im pri pohľade na dielo prvotne napadnú. Tie budú slúžiť ako zásoba pojmov, z ktorých môžu ďalej vyberať a ktoré môžu rozvíjať do slovných spojení

a viet vpísaním do sivej plochy. Vety môžu byť aj neukončené, na prvý pohľad nelogické. Text nemá pevne stanovenú formu, dôležité je intuitívne zaznamenávať prvotné pocity, dojmy a asociácie, ktoré dielo vyvoláva. Povzbudte ich využívať aj básnické figúry – metaforu, metonymiu, epiteton a pod.

Evaluácia: Prečítajte si nahlas niekoľko vybraných básní. Diskutujte, aké pocity, asociácie či témy sa v nich objavujú a nakoľko presahujú oblasť náboženstva a viery. Spoločne premýšľajte, či dielo považujete za náboženské a prečo, či by študenti a študentky toto dielo vnímali v kontexte náboženstva aj vtedy, ak by nebolo v tejto expozícii. Môžete sa vrátiť k úvodnej aktivite a zdôrazniť vplyv prostredia na naše vnímanie vecí. Sakrálna diela boli po stáročia súčasťou našej obrazovej kultúry a témy, ktoré zachytávajú, sú vo svojej podstate univerzálne aj v súčasnosti (život a smrť, dobro a zlo, rodina, bolesť, nezlomnosť či láska). O čom všetkom môžu staré diela vypovedať dnes? Prečo je potrebné prehodnocovanie a aktualizácia niečoho, čo je súčasťou našej kultúry taký dlhý čas? Diskusiu vedte voľne, s navrhnutými či doplnenými otázkami.

Pripomeňte, že na položené otázky neexistuje správna odpoveď, podstatný je práve dialóg, ktorý vyvolávajú. Dôležité je ale viesť diskusiu v atmosfére, kde sa rovnako veriaci aj neveriaci časť skupiny bude cítiť bezpečne a vypočúto.

Záver

Na základe predchádzajúcich aktivít si zhrňte, čo všetko zohľadňujeme pri vnímaní a interpretácii umeleckého diela – kontext vzniku, umiestnenie, výtvarný prejav, prepojenie či konfrontáciu s inými dielami. Aj v dielach starého umenia je možné nájsť podnety pre zamyslenie sa nad súčasnými kultúrnymi a spoločenskými témami, pre kritické uvažovanie a prehodnocovanie. Podstatnú úlohu v tom zohrávajú galérie, ktoré sprostredkujú kontakt s umeleckými dielami a rôzne pohľady na ne.

Tip: Vzdelávacie animované video z cyklu *Výtvarná rozcvička* [Umenie a náboženstvo](#) pracuje s témou náboženstva vo výtvarnom umení a zobrazovania neviditeľného.

Doplňujúce informácie: Dielo vzniklo v roku 2010, autor sa s ním pôvodne zapojil do výtvarnej súťaže vypísanej katolíckou cirkvou, v ktorej však neuspel.

Táto skúsenosť podnietila Zelinku do sochy, vtedy ešte s názvom *Pieta*, radikálnym spôsobom zasiahnuť – „vytrhol“ telo Krista z matkinho lona. Vzniknuté súsošie premenoval na *Obrazoborectvo/Oddelené súvislosti*. Použitý materiál (betón, skorodovaný kov) a negatívny spôsob modelovania (vytváranie dutých foriem) ešte viac podčiarkujú surové vyznenie. Vystavenie diela v expozícii starého umenia tak prináša zaujímavý dialóg, ale aj napätie či kritické nazeranie na zobrazované témy. O tvorbe Jána Zelinku píše kurátorka Slovenskej národnej galérie Vladimíra Büngerová: „*Jeho sochy sú intuitívne, emocionálne, haptické, nepokojné a dynamické. Na hrane s monštruóznym a strašidelným až hororovým vyznením.*“ Takýto epilóg expozíciu neukončuje, neuzatvára v minulosti, ale, naopak, otvára ďalšie otázky relevantné aj pre súčasnosť.

Pripravilo oddelenie galerijnej pedagogiky SNG
Konceptcia: Miroslava Mišová a Peter Pivoda
Jazyková úprava: Soňa Gregorová
Grafické spracovanie: Romana Halgošová

